

341. Запішыце сказы, утвараючы ад слоў і словазлучэнняў, што ў дужках, складаныя прыметнікі і дапасоўваючы іх да назоўнікаў. Устаўце, дзе трэба, прапушчаныя літары.

1. Нарэшце за Ждановічамі выехалі на новую (*чатыры паласы*) трасу, і машына пабегла в..сялей (*З. Прыгодзіч*). 2. Гэты слабы пах струменяць дробныя (*бледны, ружовы*) кветачкі, падобныя да зв..ночкаў (*Х. Гурыновіч*). 3. Усяго (*старажытныя славяне*) летапісы* і крыніцы дакладна называюць на тэр..ыторыі сучаснай Беларусі 35 г..радоў, якія сён..я вывучаны і да-следаваны (*Я. Сіпакоў*). 4. Ак..ян заварожваў сваёй бяздон..ай^с, (*празрысты, сіні*) гл..бінёй (*П. Саковіч*).

§ 55. Правапіс *не (ня)* з прыметнікамі

 342. Абапіраючыся на прыклады, успомніце правіла напісання *не (ня)* з назоўнікамі.

1. Недахоп, незабудка, нянавісьць.
2. Непрыяцель — вораг; няволя — прыгнёт.
3. Не ласка, а злосць; не праўда, а хлусня.

Прачытайце прыклады. У якіх выпадках *не* пішацца з прыметнікамі разам, а ў якіх — асобна?

небагаты чалавек —
бедны чалавек
невялікая пляцоўка —
малая пляцоўка
нескладанае заданне —
простае заданне

не багаты, *а* бедны
чалавек
не вялікая, *а* малая
пляцоўка
не складанае, *а* простае
заданне

Як называюцца пары слоў тыпу *небагаты — бедны, багаты — бедны?*

Не (ня) з прыметнікамі пішацца разам:

- калі прыметнік не ўжываецца без *не (ня)*: *непахісны, няспынны*;
- калі прыметнік можна замяніць сінонімам без прыстаўкі *не- (ня-)*: *невялікі (малы), няправільны (памылковы)*.

Не з прыметнікамі **пішацца асобна**:

- калі ёсць ці падразумяваецца супрацьпастаўленне: *не шырокі, а вузкі пояс*;
- калі з прыметнікамі ўжываюцца словы *далёка не, зусім не, ніколькі не, нічуць не*: *ніколькі не цікавы, нічуць не салодкі*.

343. Да прыметнікаў з левага слупка падбярыце сінонімы з правага слупка. Запішыце прыметнікі парамі, раскрываючы дужкі.

вялікі, маўклівы, танны, слабы, лянiвы, унікальны, гаротны, зменлівы	(не/ня)гаваркі, (не/ня)шчаслівы, (не/ня)дарагі, (не/ня)дбалы, (не/ня)абсяжны, (не/ня)устойлівы, (не/ня)моглы, (не/ня)звычайны
--	--

З дзвюма парамі прыметнікаў (на выбар) складзіце і запішыце сказы са злучнікам **а**, у якіх **не** з прыметнікам **пішацца асобна**.

344. Устаўце ў фразеалагізмы прапушчаныя прыметнікі з прыстаўкай **не-** (**ня-**) у патрэбнай склонавай форме.

1) птушка ... палёту	а) 'даволі складаная праблема'
2) ... сіла прынесла	б) 'у прыгнечаным настроі, з неспакоем'
3) з ... сэрцам	в) 'нязначны, малаважны чалавек'
4) задача з многімі ...	г) 'хто-небудзь недарэчы, не ў пару прыходзіць, з'яўляецца'

Д л я д а в е д к і: (не/ня)лёгкі, (не/ня)высокі, (не/ня)вядомы, (не/ня)чысты.

Устанавіце адпаведнасць паміж фразеалагізмамі і іх значэннямі. З двума фразеалагізмамі (на выбар) складзіце і запішыце сказы.

345. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тып. Якую ролю ў тэкстах гэтага тыпу выконваюць прыметнікі?

Вёска Шв́акшты **малая** — крыху большая за пяцьдзясят дв..роў. І вуліц небагата — дзве з п..ловаю. Адна з іх даўняя, **вузкая**, са старымі драўлян..ымі хатамі. Другая, што ідзе паралельна гэтай, новая, шырокая, з прыгожымі цаглян..ымі^м д..мамі,

ак..уратнымі **нізкімі** пл..тамі. І трэцяя, якая злучае гэтыя дзве, **кароткая** — яе сапраўднай вуліцай і назваць нельга (*Паводле З. Прыгодзіча*).

Спішыце тэкст, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары і замяняючы выдзеленыя прыметнікі сінонімамі з прыстаўкай **не-** (**ня-**).

Растлумачце лексічныя значэнні слова *плот* у беларускай і рускай мовах.

Правяраем сябе

1. Што абазначае прыметнік як часціна мовы?
2. На якія разрады падзяляюцца прыметнікі паводле значэння і граматычных прымет? Прывядзіце прыклады пераходу адносных і прыналежных прыметнікаў у якасныя.
3. Якія ступені параўнання могуць мець якасныя прыметнікі?
4. Пры дапамозе якіх суфіксаў утвараюцца прыналежныя прыметнікі ад назоўнікаў мужчынскага і жаночага роду? Прывядзіце прыклады.
5. Назавіце асноўныя спосабы ўтварэння прыметнікаў.

346. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тэму і асноўную думку. Колькі ў тэксце падтэм?

Настаўніца ўзняла смычок, і палілася павольная музыка. ^{сн}

Музыка ахутвала кожнага пяшчотн.., чароўн.. покрывам, выклікала ў душы маляўніч.. карціны. Аднаму бачылася, як бруацца на сонцы струмені празрыст.. крынічн.. вады. Другому чулася, як шумяць вяршальнікамі зялён.. дубровы. Трэцяя ўяўляла, як танцуе на вялік.. квяціст.. лузе, а наўкол у такт музыцы ківаюць галоўкамі кветкі. Чацвёртаму здавалася, што ён бяжыць па неабсяжн.. полі, на якім каласіцца залат.. жыта. Душа пятага ляцела ў высок.. сін..-сін.. небе сярод бел..-бел.. аблокаў.

І толькі Віцька, які заткнуў вушы, быў упэўнены, што наўкол разносяцца гукі, падобныя да рыпення старых дзвярэй. Проста над Віцькавай кватэрай жыла дзяўчынка, якая нядаўна пачала вучыцца іграць на скрыпцы. І яе музыка нагадвала хлопчыку якраз такія гукі. Штодзённыя заняткі маленькай скрыпачкі сталі для Віцькі пакутай* (*Паводле Т. Бунта*).

Вызначце лексіка-граматычныя разрады ўжытых у другім абзацы прыметнікаў. Прывядзіце прыклад пераходу адноснага прыметніка ў якасны.

Спішыце другі абзац тэксту, устаўляючы прапушчаныя канчаткі прыметнікаў.

Якую ролю выконвае націск у словах *му́зыка* — *музы́ка*, *скры́пачка* — *скрыпачка́*?

 347. Складзіце слоўнікавы дыктант (15—20 слоў) на тэму «Правапіс прыметнікаў», уключыўшы ў яго прыметнікі з вывучанымі арфаграмамі. Прадыктуйце прыметнікі свайму аднакласніку. Запішыце пад дыктоўку прыметнікі, падабраныя ім. Выканайце ўзаемаправерку.

348. Прачытайце тэкст. Абгрунтуйце яго падзел на абзацы.

Краіна цукерак і дзяцінства

Адны з самых смачных салодкіх прысмакаў* у Беларусі робяць на **гомельскай** фабрыцы «Спартак».

Здаецца, няма ў свеце чалавека, які б не частаваўся цукеркай «Залаты ключык». Гэтыя ірыскі былі вельмі папулярныя ў нашых бабуль і дзядуляў. Яшчэ ў сярэдзіне мінулага стагоддзя за восем гадзін спецыяльная машына-аўтамат магла вырабіць пяцьсот кілаграмаў такіх цукерак!

Сёння прадпрыемства штомесяц выпускае два мільёны кілаграмаў цукерак, карамелі, шакаладу і вафляў. Галоўнае месца на «Спартаку» займае вытворчасць шакаладу і **шакаладных** цукерак. Пакаштаваць іх амаль праз некалькі хвілін пасля вырабу, а таксама паласавацца гарачым духмяным шакаладам можна ў **фірменным** кафэ на фабрыцы.

Калі будзеце ў Гомелі, завітайце на «Спартак», каб апынуцца ў чароўнай краіне цукерак і дзяцінства! (*Паводле І. Зімневай*).

 Складзіце і запішыце план тэксту. Выпішыце з тэксту апорныя словы (прыметнікі), якія адпавядаюць кожнаму пункту плана. Карыстаючыся планам і апорнымі словамі, вусна перакажыце тэкст.

Знайдзіце ў тэксце прыметнік, ужыты ў форме ступені параўнання. Зрабіце яго марфалагічны разбор.

Вызначце спосаб утварэння выдзеленых прыметнікаў. Да якога лексіка-граматычнага разраду яны адносяцца?

349. Выканайце інтэрактыўнае заданне па раздзеле «Прыметнік».